

POSTANOWIENIE

Dnia 4 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Janiszewska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marcin Krajewski

SSN Joanna Misztal-Konecka

w sprawie z powództwa K. J.
przeciwko Bankowi (...) S.A. z siedzibą w W.
o ustalenie nieważności umowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 4 kwietnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 13 października 2016 r., sygn. akt I ACz (...),

1. oddała skargę kasacyjną

2. nie obciąża K. J. kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Apelacyjny w (...) oddalił zażalenie powódki, K. J., od postanowienia Sądu Okręgowego w T., odrzucającego pozew w sprawie wytoczonej przez K. J. przeciwko Bankowi (...) S.A. w W. o ustalenie nieważności umowy leasingu w zakresie postanowień ustalających odsetki w wysokości 0,5% za 1 dzień za opóźnienie w zapłacie należności głównej.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że w sprawie zachodzi powaga rzeczy osądzonej, ponieważ sprawa o to samo roszczenie i między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona. W dniu

18 lutego 2004 r. zapadł bowiem wyrok Sądu Okręgowego w T. w sprawie z powództwa Banku (...) S.A. w W. przeciwko czworgu pozwany, w tym K. J., o zapłatę. Dochodzone roszczenie było wywodzone z faktu zawarcia przez dwoje pozwanych umowy leasingu, wystawienia przez pozwanych weksla na zabezpieczenie roszczeń wynikających z tej umowy (pierwotnie weksla *in blanco*, następnie wypełnionego), udzielenia poręczenia wekslowego przez dwoje pozostałych pozwanych, w tym K. J., i podpisanie przez wszystkich pozwanych deklaracji wekslowej uprawniającej wierzyciela do wypełnienia weksla *in blanco* na sumę odpowiadającą „wysokości szkody poniesionej przez leasingodawcę”. Apelacja pozwanych od wyroku Sądu I instancji została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 25 maja 2004 r. Postanowieniem z 1 grudnia 2004 r. SN odmówił przyjęcia kasacji pozwanych do rozpoznania.

W obecnie rozstrzyganej sprawie, jak jednolicie przyjął Sąd Apelacyjny i Sąd Okręgowy, występuje tożsamość podmiotów i zbieżność przedmiotu sprawy z poprzednio prowadzonym postępowaniem. Wprawdzie bowiem K. J. występowała wówczas po stronie pozwanej, natomiast sprawa dotyczyła zapłaty, a nie ustalenia, lecz podnoszona aktualnie przez powódkę kwestia ważności umowy leasingu była już uprzednio poddana ocenie sądu, ze skutkiem zasądzenia należności na rzecz Banku (...) S.A. w W. Nie doszło również do zmiany podstawy faktycznej roszczenia, tzn. do pojawienia się nowych okoliczności, nieobjętych badaniem sądów pierwotnie rozstrzygających sprawę.

W skardze kasacyjnej powódka powołała zarzut naruszenia przepisów postępowania, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy. Skarżąca wskazała, po pierwsze, że Sąd Apelacyjny błędnie, z naruszeniem art. 366 w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 oraz art. 379 pkt 3 k.p.c. przyjął, że zachodzi powaga rzeczy osądzonej, oraz nie rozpoznał wszystkich zarzutów apelacyjnych (w istocie - zarzutów zgłoszonych w zażaleniu na postanowienie o odrzuceniu pozwu), uchybiając tym samym normom wynikającym z art. 328 § 2 w zw. z art. 391 w zw. z art. 397 § 2 k.p.c. Po drugie, skarżąca za przejaw naruszenia przepisów postępowania (art. 233 § 1, art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c.) uznała przyjęcie przez Sąd Apelacyjny za własne ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego. Tym samym doszło bowiem, zdaniem skarżącej, do nierozpoznania zarzutów apelacyjnych (w istocie: zarzutów

zażalenia), które dotyczyły przede wszystkim sprzeczności ustaleń Sądu I instancji z materiałem sprawy o zapłatę. Analiza tego materiału prowadzi do wniosku, że w toczącej się uprzednio między stronami sprawie o zapłatę nie był podnoszony zarzut nieważności postanowień określających wysokość odsetek za opóźnienie, spowodowanej ich sprzecznością z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). W związku z powyższymi zarzutami skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi pierwszej instancji.

Pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie jest zasadna.

Uzasadnienie zaskarżonego postanowienia jest zwięzłe, lecz pozwala na weryfikację stanowiska zajętego przez Sąd Apelacyjny, także wobec zawartych w motywach tego orzeczenia odwołań do szerokiej argumentacji wspierającej pogląd Sądu Okręgowego. Odniesienie się do pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej należy poprzedzić zastrzeżeniem, że ocena zasadności skargi dotyczy wyłącznie kwestii powagi rzeczy osądzonej. Pomija natomiast zagadnienie tego, czy sprawa mogłaby być rozpoznana w obecnym układzie podmiotowym, czy powódka może być uznana za dysponującą interesem prawnym w żądaniu ustalenia nieważności umowy (ściślej: nieistnienia stosunku prawnego) leasingu w sytuacji udzielenia poręczenia wekslowego i czy uwzględnienie powództwa mogłoby doprowadzić do oczekiwanego przez powódkę skutku w postaci, jak się wydaje, uzyskania podstawy do żądania zaprzestania prowadzonego przeciwko niej postępowania egzekucyjnego.

Oczywista jest zbieżność podmiotowa stron postępowania w niniejszej sprawie oraz w rozpoznawanej wcześniej sprawie o zapłatę. Zbadania wymagała natomiast kwestia identyczności podstawy obu sporów wyznaczającej przedmiotowe granice powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.). W tym celu niezbędne było ustalenie, czy wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym nastąpiło wyłącznie w związku z odpowiedzialnością wekslową powódki, czy też w sprawie o zapłatę miało miejsce rozszerzenie podstawy faktycznej i prawnej

sporu o stosunek podstawowy. Jeśli bowiem sąd, rozstrzygając sprawę o zapłatę, dokonał także oceny prawnej stosunku podstawowego, to powódka nie może obecnie żądać ponownego rozpoznania tej kwestii, wnosząc o ustalenie nieważności niektórych postanowień umowy leasingu. Stanowiłoby to bowiem naruszenie powagi rzeczy osądzonej wynikającej z rozstrzygnięcia uprzednio sprawy między tymi samymi stronami i o to samo roszczenie, oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej.

Z analizy sprawy o zapłatę wynika, że żądanie skierowane przeciwko K. J. było wywodzone z faktu udzielenia przez nią poręczenia wekslowego za zobowiązanie z weksla własnego dwojga innych pozwanych, co do którego deklarację wekslową podpisali wystawcy weksla oraz dwie jego awalistki. Weksel ten zabezpieczał wierzytelność wynikającą ze stosunku podstawowego w postaci umowy leasingu. Powódka już w pozwie powołała się na te uwarunkowania dochodzenia należności z weksla, a w późniejszym okresie przedłożyła także kopię umowy leasingu operacyjnego (k. 77) wraz z ogólnymi warunkami tej umowy (k. 79 i n.).

Kwestia naliczania przez powódkę odsetek w wysokości zgodnej z umową leasingu była przez pozwaną (obecnie powódkę, K. J.) podnoszona już w zarzutach od nakazu zapłaty, a w dalszym toku sprawy - przez ustanowionego m.in. dla tej pozwanej pełnomocnika z urzędu. W związku z treścią zarzutów Sąd I instancji objął przedmiotem rozstrzygnięcia również stosunek podstawowy, odnosząc się w motywach wyroku do treści umowy leasingowej oraz do „wypełnienia weksla zgodnie z porozumieniem, czyli deklaracją wekslową” (k. 104/105). Zagadnienie zasadności zasądzenia odsetek w wysokości odpowiadającej postanowieniom umowy było także przedmiotem badania Sądu Apelacyjnego (k. 125), który w motywach orzeczenia wskazał, że „po wniesieniu zarzutów od nakazu zapłaty, wydanego na podstawie weksla gwarancyjnego, spór z płaszczyzny stosunku prawa wekslowego przenosi się na ogólną płaszczyznę stosunku prawa cywilnego (por. orz. SN z 14.3.1997 r. I CKN 48/97, OSN 1999/3/124)” (k. 125/126).

Z powyższego wynika, że w toczącej się między stronami sprawie o zapłatę przedmiotem rozpoznania sprawy przez Sądy I i II instancji stał się również

stosunek podstawowy wynikający z umowy leasingu oraz podpisana m.in. przez pozwaną deklaracja wekslowa, wpływająca na zakres jej odpowiedzialności z tytułu poręczenia wekslowego. Do tego stosunku prawnego odnosiły się zarzuty skarżącej od nakazu zapłaty oraz zarzuty zgłaszane w dalszym toku sprawy. Ustalenie takiego zakresu badania sprawy nie było wcześniej podważane przez skarżącą. Zarzucała ona jedynie, że w sprawie o zapłatę nie został podniesiony zarzut nieważności umowy, która w części dotyczącej wysokości odsetek była sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Zdaniem skarżącej, niepodniesienie wówczas tego zarzutu uprawniało ją obecnie do wystąpienia z żądaniem dokonania przez sąd konkretnie oceny podstaw zastosowania art. 58 § 2 k.c. Ten kierunek wnioskowania, mający wesprzeć zarzut naruszenia art. 366 w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., nie może być uznany za trafny.

Artykuł 58 § 2 k.c. zawiera normę bezwzględnie wiążącą. Tak jak w przypadku innych norm o tym charakterze, Sąd stosuje ją z urzędu, czyli bez wniosku lub zarzutu strony, już wobec zrealizowania się elementów hipotezy normy wynikającej z art. 58 § 2 k.c. Badanie, czy umowa jest nieważna z powodu sprzeczności jej treści lub celu z zasadami współżycia społecznego, nie wymaga zatem podniesienia zarzutu przez stronę postępowania.

W razie niesformułowania takiego zarzutu, sąd zasadniczo nie jest zobligowany odnieść się w uzasadnieniu orzeczenia do kwestii nieistnienia podstaw nieważności umowy lub jej określonego postanowienia. Odniesienie takie może wprawdzie nastąpić, lecz zwykle ma miejsce wówczas, gdy przewidywana jest możliwość objęcia tego aspektu zarzutami apelacyjnymi lub dostrzegana jest potrzeba ukierunkowania kontroli instancyjnej konkretnie na kwestię podstaw zastosowania art. 58 § 2 k.c. Jednak z faktu niepowołania w motywach wydanych uprzednio wyroków wątków świadczących o zbadaniu zgodności postanowień umowy z zasadami współżycia społecznego nie można wywodzić, że w sprawie o zapłatę badanie takie, także co do wysokości odsetek, nie zostało przeprowadzone. Przeciwnie, uwzględnienie powództwa w sprawie o zapłatę, w której oceną objęto również analizę stosunku podstawowego, oznacza, że Sądy nie dostrzegły wówczas podstaw do zastosowania art. 58 § 2 k.c.

Żądanie pozwu w niniejszej sprawie dotyczy zatem kwestii, która między tymi samymi stronami była już uprzednio przedmiotem rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym. Występuje bowiem nie tylko zbieżność stron postępowania, lecz także identyczność podstawy sporu, uzasadniająca odrzucenie pozwu z powodu powagi rzeczy osądzonej (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Wbrew zarzutom skargi kasacyjnej, oddalenie zażalenia na postanowienie o odrzuceniu pozwu należy więc uznać za zasadne.

Przedmiot rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego oraz adekwatny do niego zakres zarzutów skargi kasacyjnej wykluczają dokonanie przez Sąd Najwyższy weryfikacji, czy zastrzeżenie odsetek na poziomie 0,5% za 1 dzień było sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, jako prowadzące do tzw. „pętli zadłużenia”. W konsekwencji natomiast zwalniają z oceny, czy uzgodnienie odsetek w umowie leasingu, zgodnie z deklaracją wekslową wpływające także na zakres odpowiedzialności poręczycielki wekslowej, świadczy o takiej sprzeczności, skoro, jak obszernie wyjaśnił SN w uzasadnieniu uchwały z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17, wraz z wejściem w życie w dniu 20 lutego 2006 r. ustawy 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 157, poz. 1316), w odniesieniu do odsetek wprowadzony został system tzw. redukcji utrzymującej skuteczność. Zgodnie z powołaną uchwałą dotyczy on również odsetek za opóźnienie należnych od daty nowelizacji Kodeksu cywilnego, a wynikających z czynności prawnych dokonanych przed tą datą. W następstwie nowelizacji, w razie ustalenia odsetek na poziomie przekraczającym odsetki maksymalne (art. 359 § 2¹ k.c.), dochodzi z mocy prawa do zredukowania (zmniejszenia) wysokości odsetek do poziomu odsetek maksymalnych (art. 359 § 2² k.c.).

Skarga kasacyjna okazała się wprawdzie niezasadna, lecz Sąd Najwyższy, mając na uwadze trudną sytuację materialną skarżącej, rozstrzygnął o nieobciążaniu jej kosztami postępowania kasacyjnego. Za uznaniem, że ma miejsce wypadek szczególnie uzasadniony w rozumieniu art. 102 k.p.c., przemawiała ocena wysokości osiąganych przez skarżącą dochodów, z których od wielu lat prowadzona jest przeciwko niej egzekucja na podstawie

tytułu wykonawczego uzyskanego przez pozwanego w omawianej wyżej sprawie o zapłatę.

Z uwagi na powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji postanowienia.

jw